

مه قامه تايبه کافي کورد

زنگا -
فوتنار

بیشه کی

مه قام یا به کوردی که بێنی ده لێن (ههستان) یا (ههوا)، شیوه به کی تری موسیقایه و جوریکی کونه، مه قام ته نیا تۆنی هه به و بێن په و ته (رذم)، سکیل و پله به کی تايبه تی خۆی هه به و شویتنی ده ست بێن کردن و کوتایشی هه به .

مه قامی ته و او برتیه له (ههشت - ۸) دهنگ و دهنگی هه شته م دووباره کردنه وهی دهنگی به که مه به ره و به رزی وه کو له (لا بۆلا)، زور مه قامیش هه ن ته نانه ته ناگه نه هه شته مین دهنگ وه کو له (لا بومی یا بورئ)، مه قامی واش هه به که له پله ی هه شته م تیه ر ئه بی و ئه گاته پله ی نۆیه م و زیاتر وه کو (لا - لا - می).

هه ر مه قامیک تام و چیژی تايبه تی خۆی هه به و ناویکی سه ره کی دیاری هه به .

هه ر چه نه وماره ی مه قامه کان زۆره و نابه ته مۆمیر - وه کو فارابی نزیکه ی (۱۵۰۰) مه قامی دۆزبوه ته وه، به لام به شیوه به کی زانستی و به لای

منه وه ۱۰ - ۱۵ سه ره کی زیاتر ده رناچن . وولانی رۆژ ئاواده مێک هه خۆیان له م گه ره لاوزه فورتار کردوه و موسیقایان به گه شتی کردۆته دوو بهش (مه قامی گه وه و مه قامی بچوک) یا (مچرو ماینر) دوو سێ به شیش له م دوو به شه جیا ده بیته وه . به راستی ئه و هونه رمه ندو زانا بانه ی له مه قامات ئه کۆلنه وه توشی گیزی و سه ر لێ شتاوی به کی ته و او ده بن به هۆی ئه و ناوه زۆرانه ی که له مه قامه کان نراون، بو وینه مه قامی نه هاوه ند چوار پینچ مه قامی لی وه رگێراوه له به ر ئه وه ی که هه ره به کی له پله به ک وه رگێراون و به ک دوو جیاوازی ساکاری هه به ئه و ناویان لێ ناون (بۆسلیک - فرحزرا - سلتانی بگه له راستیش دا هه ر مه قامی نه هاوه ندن .

تا ئیستا زۆر کونگره ده رباره ی موسیقای رۆژ هه لاتی به ستراون، به لام به داخه وه تا ئیستاش نه بان توانی وه خۆیان له م ئالوزنی به رزگار بکه ن .

گومان له وه دا نیه که هه ر به شیک له م به شه نه جیاوازی به کی ووردی هه به و تام و چیژیکی تايبه تی

لی بهدی ده کړی ، بهلام نیمه نوره ناگه بهنی که ناویکی تری لی بنریتو بهمه قامیکی سر به خوو سره کی له قهلم بدریت ، بهلك و نه بچ بوو تری فلان بزوتنه وه له فلانه مقام (که سره کی به) .

مقامه کوردیسه کانیس هر لهو بابته و له مقامه سره کی به کان جیا ده بنه وه بهلام له کورده واری خلمان وه کو مقامیک ناسراوونو مؤرکی په سه نایه تی یان به شیوه به کی رونو ناشکرا پنه وه دیاره ، بو وینه مقامی نه الله وه یس (نه هاو ونده) بهلام سچ بزوتنه وهی تی همل ده که ویتو جوری ووتنی له گمل مقامی (نه هاو ونده) زور جیا وازه . هر جهنده وه کو ووتم (من له گمل نه وه نیم که مقامیکی سره کی گهر ۳۰ بزوتنه وهی هبو نه وا هر به که ناویکی تایه تی هبی و دیسان بهمه قامیکی سره کی له قهلم بدریت) دیارده به کی ناشکرایه که کوردیش ، وه که هموو نه ته وه به کی تر ، موسیقاو گورانی تایه تی خوی هبه که مؤرکی نه ته وایه تی به و ناسنامه ی هونه ری نیمه به ، هر به کیتک له لقه کانی چله پوپه ی گورانی کوردیش رهنگو بوو جه شعی تایه تی خوی هبه .

نه گهر به ووردی له گورانی کوردی سرنج بده ی ، نهو راستی به روون ده بیته وه ، که هر ناوچه و هر بیتک له کوردستانا به گویره ی باری تایه تی خوی ، موسیقاو گورانی و شیوازی خوی پیسوه لکاوو سروشتی نهو هر نیمه ی پیوه دیاره .

لهم باسه دا په نجه بو (مقامی) کوردی دریت نه کهم به کورتی ، چونکه له توانادا نه لهم دهر فته دا بچینه ناو ناخی بابه ته که وهو شمع کورده وهی هر مقامیک ماوه به کی دورمان بو دروست نه کات .

مقامی کوردی دوو شیوه ی ناشکرای هبه ، واته (لاولو حیران) ، که په که میان مؤرکی ناوچه ی (بادینانو) ده ورو پشستی و هر گرتووه ، به شعی دووه میشیان ناوچه ی (سوران) گرتووه باوهش .

په ناسیبتیکی کورت :

لاوک / له شیوه ی (ملحه مه به کی) شیمری دایه و گه اچ دیارده نه خاته روو ، لهو دیارده هره دیارانه مه سه له ی دلدارو و کیتشعی شپرو شوپرو هه لویتستی نازابه تی پیاوه چاو نه ترس و دل قایمه کانی کورد ده کات و له سرده میکی دیارداو ده بگریته وه ، وه به شیوه کی کاریگر به مقامی (بهیات) ده گورتیت ،

جار جاریش بهمه قامی حجاز) .
به هموو سکیله کانی موسیقاو به گویره ی بلندی و نزمی دهنگی لاولو بیژه که نه ووتریت .
زور به شی هبه وه کو (خه لیلو - مه ترانو -
حوسه نی - عه بدالی کوردو) دووایشیان به دیارترین به شه کانی نه دریته قهلم .

لاوکی کوردی ، چه شه به کی پر خوشه وستی و رهنگو تامو بوی تایه تی له دلی گو یگر دا هبه و له نه جامی نهو بزوتنه وه برده وامه و ناوازه هه مه چه شنه نه کهر چی دوویات ده بیته وه ، بهلام برده وام شیمره که ، واته روداوی لاولو که له گوران دایه و زنجیره ی مه لحه مه که ناچری ، بویه گو یگر به ته و او ی له گمل به سر هاته که دا نه زی و نیکه ران و بیزاری ناکات . بکره ده ماو دم نه تویتسه وه له گه لپا و خوشه وستی له گمل رووداوه که دا قول تر نه بیته و ، ته نانه ت زور که رت دهنگی گورانی بیژه که ش هیچ چه شنه تامو بویه کی تیدا نه ، بهلام لاولو که رووداویکی هینده دل ته زینه ، هینده به سوزو خروش و نیکه رانه ، هینده پر لهمه لویتستی سه برو شیرینه ، که به ته و او ی دلی گو یگر خاو نه کاته وه و که فوکوی بی کوتابی تیدا جچ نه هتلی .

چ مایک هبه له ناوچه ی سرودا ! به تایه تی لهم ده شته ی (بادینان) لاولو بیژیک تیدا نه بچ ! :
جکه له وه سروشتی هریم وای له خه لکی کردووه ، هر خوی له خوی دا موسیقای خوش بو ، ته نانه ت زور به یان ده سنیکی بالایان له دروست کردنی چه ونده نامی ریکی موسیقا هبه وه کو (تمبور - بزف) که (په سندن) ترین نامی ری نهو هر نیمه به به تایه تی له گمل لاولو .

دیارترین دهنگ خوشه کانی لاولو بیژو لهم ناوچه به دا (سعید اغا جزراوی - کایس اغا - محمد کلوری - مریم خان - علی جزراوی - علیکو) - به که کوچی دووایان کردووه ، له وانه ی نه م سرده مهش (حسن جزراوی - مه حه مد عارف جزراوی - عیسی برواری - خلیل عقراوی - عایشه شان - کولبه هار - تحسین طه - حسن علی خنجر - خلیل باکوزی - یوسف عبو خرتو) وه هندی دهنگ خوشی تر که به ره میان له نیسگی کورده ی هبه .

هیران :

نه م شیوه به تایه ته به ناوچه ی (سوران) ، به

(خوالی خوشبو عوسمان حهیران - ماموستا رسول بیزار گهردی که به نرخترین سهرچاوهی نهو مه قامه به - محمد نومراوه بی - عمر نومراوه بی - حهسن سیساوه بی) .

۳- مه قامی نه الله وه بیسی نه

نهم مه قامه به ته ووترین کوردی له قه لهم ده درت ، تایه ته به کوردو رهنگ و بۆ مورکی ره سنی کورده واری به ناشدکرا پی وه دیاره و چه شه به کی نزیکه به کورده وه هه به ... شیوهی شعری نهم مه قامه (گورانی به) هه لیه ته زیاتر به شعری نهم شاعرانه ده ووترتیت نه (مه وله وی - وه فای - بیسارانی - سهیدی - خانای قوبادی) دیارترین مه قام بیژه کانی نهم مه قامه بریتین له (شیخ نوری شیخ صالح - محمد امین تاله بانای - عزیز امین - علی مردان - محمد صالح دیلان) له گورانی بیژه کانی تازهش (حسین علی - محمد جهزا علی - حهسن گهرمیانی - خلیل وهندی) .

نه الله وه بیسی سنج بزوتنه وهی دیار نه گریته خۆی و به مه قامی (نه هاوند) نه ووتری :-

بزوتنه وهی به کهم - نه گهر هاتو مه قامه که مان له سر دهنگی (لا) وه رگرت نهوا له پلهی (می) (می - لا - می - لا) به ووشهی (نازیم) ده ستیج ده کات دووای سنج چوار جار نهم بزوتنه وه به

تایه تی لهم هه ریماندها بنجی خۆی دا کوتاوه و بووه به زمانمالی خه لک :- (دهشتی هه ولیر - به شیک له خۆشناوه تی - به شیک له هریمی بشده ر) .

پسته کانی حهیران په وتی شعری ته وای نه به ، له مه دا باس له دلداری و وه سفو جوانی و شوخ و شهنگی ئافرهت و سروشت و که لچه ری نه ته وهی کورد نه گریته .

وه ههروه ها به شیوه به کی گشتی و له قابلیکی تهرزو پر له سۆزی خه بالی و دلگیری که به ته وای گوینگر نه خانه ده ریای خوشه و بستی و زیانیکی نوئی تر ، نه گهر چی زۆر جار له ناواختی و وشه کانیسی حالی نه بیت ، به لام هینه به سوزه ، به ته وای مرۆف گهروهی خۆی نه کات و ههستی پانه کیتیسه له ای خۆی دا .

لهم چه شنه مه قامه ، زیاتر - هه لیه ست - بناغه ی خۆی دا نه کوتی ، وه زۆرترین و وشه به ئاوازی دلگیر ده رده بریت ، گرنگ لیره نه وه به که پسته کانی هه لیه ست که په بوهندی به کی تونلو توکی پی نه ندازهی له گهل به کتردا هه به و مانای هه رگیز تیک ناچیت و ناچرچی هه ر چه نده سوک بووتریت . و نهو مورکه خوی وون ناکات و له بناغه دا خۆی حه شار نه دات .

یۆمان هه به حهیران بکهین به سنج (۳) به شه وه :
به کهم - سه ر چیاپی و (ناوچهی تیره هۆزی خوشناوه تی) . که شقلاوه و هیران و هه ریره سه لاحتین ده گریته وه .

دوو هه م - بشدیری (ناوچهی کۆیه و پانیه و قه لادزی) ده گریته وه .

سه هه م - حهیرانی دهشتی هه ولیر (که تایه ته به تیره و هۆزی) (گهردی و دزه بی) .

نهم ته رزه مه قامه شیرینهش هه م دیسان به شیوهی مه قامی (به بات) نه ووترتیت و . دوو بزوتنه وهی سه ره کی تیا به :-

۱- هاتو چۆ کردن له سه ر پلوی بنجینه (اساس) (تونیک) وه به رزبوونه وه تاپلهی ری نه گهر له سه ر ته به قهی (لا) ووترا .

۲- ده ست پی کردن له سه ر پلهی پینجه م (دومینات) پاش نه وهی تیر له بزوتنه وهی به کهم ده مین و دووایی نه گهر تیه وه بو بزوتنه وهی به کهم .

شۆره سواره کانی حهیرانیسیان ووتوه نه وانن

نهووتریو نهچینه بزوتنهوهی دووهه م .

۲- بزوتنهوهی دووهه میس له پلهی سستی دهست پین دهکات (سی - دو - ری) و لهسه دهنگی ری نهوهستیتو نهگه ری تهوه تا سنج چوار جار نیجا بق بزوتنهوهی سی بهم . بزوتنهوهی سی بهم .

۳- لهپلهی دژ دهست پین دهکات (دو - ری - می) وه لهسه دهنگی می رادهوهستیتو شتیوهی مهقامه که نه بیت به (عجه م) ودووا ی سنج چوار جار ههستان . پین گومان لیره دا نه لسه وه بیس گرانترین بهشی دهست پین دهکات به تاییه تی نه گهر هاتو مهقامه که لهسه پله به کی بهرز بگوتريت - بویسه زوربهی گورانی بیژان ناتوان خویان لهم مهقامه بدن له بهر نه م بزوتنهوهی دووا یی . دووا ی بزوتنهوهی سی بهم نه گهرینه وه بو (بوشوینی دهست پین کردنی) .

مهقامی هیجران :-

مهقامیکی دیکه ی کورده ، به شیعری ناسایی دهگوتريت و تامو بوی په سنی کوردی پی وه لکاره . بهسکیلی مهقامی (بهیات) دهگوتريت ، سوزو جوره لاواندنه وه کی زور به جوشی تیا به تاییه تی له له حاله تیکی وادا که به دهنگیکی به سوزو دلگسیری کوردانه بو تریو به چه شنه ههوا به کی بهرزو ناسک .

له تار :-

هاموشوی له گهل نه لسه وه بیسی دا نزیکه ، له بهر نه وهی که به هه مان مه قامی نه لسه وه بیسی دهگوتري که (نه هاوهنده) وه به جوته پیکرا ناو ده بررین ، ونه م مه قامه ش شتیوه به کی زور به تامو نایابی هه به وه په سه نایه تی ته واوی کورده وا ری تیا دا به دی ده کریت . مه قامی (هه مایون) (الوند) (خورشیدیش) (سه مهر)

مه قامی تری کوردنو شیوهی ووتیان به ناشکرا مۆرکی په سه نایه تی کوردی یان پین وه به ، جگه له وه . . کورد زور مقامی تری هه به ، به لام مه خابن ، زوربه ی نه مه قامانه به پاکو ورونی و ناشکرای نه گه بیشتوته دهستان و دهست و برد شی نه کراونه ته وه ، وه کوه :- (غمه نکیز - نیوه شهوی - خه و خوش - رهنجوری - شوشتر - سیاچه مانه - خاوکر - تاد) هوی نه م دهست کورتیه ش به راستی له م خالانه ی خوارموه کورده بنه وه :-

۱- نه بون و قات و قری که رهسته گانی تو مار کردن .
۲- مال ناوایی کردنی زوربه ی نه مه قام بیژانه و

نهو که سانه ی سپورپی یان له م مه قامه نه هه بووه .

۳- نه بونی موسیقا زه نو لیزانی نهو تو که بتوانی نۆته ی نهو مه قامه کوردی به سه سوزانه بنوسیتنه وه .

کورد ، بهش به حالی خوی دهوله مننده له که لچهری نه ته وا یه تی خوی ، وه به تاییه تی مه قامی کوردی ، که ژان و هه ول دان و چه سانه وه ی پین سنوری به جهرگانه ی نه م میله ته ی پی وه دیاره . زور جاریش مه قامه که نه گهر جی کوردی پاک نیه ، به لام له زدی کورده وا ری به ته واوی پی وه لکاره . . . به لام له نه جانی هاتنه پیشه وه ی گه لی قورکی هونه ری و لیز هاتوو که به ته واوی له ژانی هونه ره که دا تو واوه ته وه . نه م (قورگه) باکو کورده وا ری یانه ، مه قامه کانیان هینا وه ته ریزی سروشتی کوردی . . نه مه ش خوی له خوی دا کورده وه به کی داهینه رانه به و لانکی مه قامی کوردی هه زانلووه .

که مروف گوی له بارچه مه قامیکی (هونه رمه ندی خوالی خوشبوی کورد) (حسن زیرک) شل دهکات سه ری له به ره ری داهینه رانه که ی سو رده میتی . . نه چینه جیهانیکی تریو خوی له بیر دهکات . .

قورکی (سیوه) و (ماموستا تاهیر تهوفیق) یس هیتج دریفی به کیان بو هونورو مه قامی کوردی هه رگیز نه کردوه . . به دهنگه به سوزو کاریگه ره که یان باغی هونه ری کوردی یان رازاندوتنه وه .

ههروه ها زورانی تر دهنگه خروشه که ی خویان کردوته دیاری و وه کو بولولیکی خوش ناواز مالی هه موو کوردیک دهگه نه به هه شت و وه کو گوله نه رگزو شیلان و کنتیر لوتکه ی هه موو شاخه کانی کوردستان ده ره نکینن (دهنگه تیژه شاخاوی به که ی سید علی نه سفه ری کوردستانی - رازونیان و قه تاری محمدی ماملی - لاواندنه وه لایه لایه ی مه زه ری خالقی - دهنگه کاریگه ره که ی محمد صالح دیلان و - داودو فیغان و قه ده ری یاری عایشه شان - دهنگی عزیزو شاروخی و ره فیق چالاکو احمد محمودو . . هند) .

له گوی هه مو کوردیک و هه موکاتی نه زرنکیتنه وه وه کو مومیک نه سوتین بۆهونه ری کوردی دهورو به ربان رووناکو به شهوف دهگه ن .